

Szentpéteri Márton

Perújrafelvétel

Javaslat Thaly Kálmán rehabilitálására

Thaly Kálmán (1838–1909) a mai nagyközönség számára legfeljebb néhány kuruc költemény múlt századi hamisítójaként ismerős, valószínűbb azonban, hogy neve még a tágabban vett bölcsész közvélemény számára sem mond túl sokat. Egyéb szerepei – költői, történészi, politikusi és filológusi tevékenységei – pedig végképp feledésbe merülni látszanak. (1)

Thaly Kálmán maga korában híres közéleti figura volt, s neve a halálát és az őt ért támadásokat követő évtizedekben is közismert maradt, és nem csak a filosztársadalomban. (2)

Későbbi feledésbe merülésének valószínűleg leginkább két, 1913-ban kibontakozó, első látásra főként filológiai vita lehet az oka (Szekfü-vita és Kuruc dalpör). Az előbbiben *Szekfü Gyula* Thaly történelemszemléletét és szövegkiadási koncepcióit támadta, az utóbbi katalizáló cikkükben pedig *Tolnai Vilmos* és *Riedl Frigyes* kérdőjelezte meg Thaly textológiáját, pozitivistá szövegkritikájukkal rámutatva számos kuruc ballada hamisítvány voltára. A leleplezők „dicsérve elmarasztaló” retorikája is mutatja Thaly korabeli ismertségének mértékét. (3)

Az utóbbi évtizedek számos olyan gondolkodástörténeti fordulattal jártak együtt, amelyek ismét érdekessé tehetik Thaly műveit – ha nem is a nagyközönség, de – az irodalom- és történettudomány iránt érdeklődők számára. (4) Ezekkel a változásokkal kapcsolatosan visszanyerhető aktualitásról írok majd a következőkben.

Az újraolvasás szükségessége és szempontjai

„Az akták még nincsenek lezárva” – írja *Szerb Antal* irodalomtörténetében a Kuruc dalpör korabeli állásáról. (5) A mondat többféleképpen értelmezhető. Szerb kortársai főképpen filológiai kételyeik mondataként kezelhették: miszerint még nem tudták pontosan meghatározni a kuruc kori költészet bizonyító szövegeinek korpuszát, mivel nem ismerték még pontosan, hogy melyik vers hamisított és melyik nem. Ez pedig számukra azzal járt együtt, hogy nem lehetett összegezni álláspontjukat a korszak líratörténetéről. (6) A mai olvasónak azonban ez a mondat mást (is) jelenthet. Mégpedig azt, hogy a Kuruc dalpör aktái sosem zárhatóak le véglegesen, hiszen a hatástörténet logikája szerint az irodalomtörténet újabb és újabb revíziók, rehabilitációk, azaz folyamatos perújrafelvételek sorozata. Hiszen jól tudjuk, a kortárs esztétikai (és az ezzel kéz-a-kézben járó kritikai) gyakorlat rendre újraírja a hagyományt. (7)

A Thaly-rehabilitáció a következő három olyan sarokpontra épülhet, amely a kortárs gyakorlattal áll kapcsolatban: a hamisítás esztétikai megítélésének megváltozása, a szövegkritika posztmodernizációja, a történelemszemlélet posztmodernizációja.

1. A kortárs hamisítás-esztétikák végső soron (különösen az irodalmi misztifikációk esetében) eljutottak ahhoz a konklúzióhoz, hogy hamisítás (esztétikai értelemben) ma már nem létezik. Az eredetiség meggyengülése, a szerzőhalál (*Barthes*, *Foucault* stb.), a posztmodern idézetekre épülő poétikája, az intertextualitás felértékelődése, a technikai sokszorozhatóság, így elsősorban a digitális hordozók megjelenése, ezekkel együtt a

hipertextualitás élménye mind-mind megnehezítik, hogy a modern értelemben vett hamisítás fogalomrendszerét továbbra is alkalmazzuk. Szempontunkból különösen fontos a nyolcvanas évek képzőművészetében s főképp az *Arthur C. Danto* művészetfilozófiájában megjelenő appropriation (kisajátítás) fogalma. (8) *Radnóti Sándor* – az ez idáig legjelesebb hazai hamisításestétika szerzője – a kisajátítás és a hamisítás kapcsolatára így kérdez rá könyvének fűlszövegében: az „új stílus visszamenőleg rehabilitálja a hamisítás gyakorlatát, s a híres régi hamisítók a kisajátítók előfutárai?” (9)

2. A filológia posztmodernizálódása, a genetikus textológia gyakorlata több változást is hozott a szövegek létmódját, a szerző és a közreadó státuszát illetően is. Ahogyan *Heisenberg* megfigyeléseit követően a természettudományokban, úgy a filológiában is világossá vált a megfigyelő, a kutató, a közreadó szubjektív szerepének, a szövegek működésében való részesedésének élménye. (10) Különösen a digitális szövegkiadások, a bölcsészeti informatika megjelenésével vált megkerülhetetlenné a genetikus filológia azon tapasztalata, miszerint a szövegnek nincs ideális változata, ami a szövegvariánsokból rekonstruálandó lenne. A szövegek valószínűleg statisztikailag léteznek: sok szerző, sok szöveg, sok szerkesztő. (11) A mai hipertextes kritikai kiadások (akár CD-n, akár Interneten) egyaránt arra törekednek, hogy minden variáns, minden

forrás (kéziratok és nyomtatványok) mintegy palimpszesztusként egymáshoz rendelődhesen. Kézenfekvőek a hasonlóságok a hamisításról mondottakkal, az eredetiség meggyengülése itt is világos. Mint ahogy például a szerzőhalál (akár a szerző multiplikálódásával, „szóródásával”, akár teljes eltűnésével) is tetten érhető a posztmodern filológiában: a genetikus textológia és annak digitális változatai arra figyelmeztetnek, hogy a 17–18. században kialakult individuális szerzőfogalom leáldozóban van, s egy újabb szerzőtlen kor hajnalán állunk, az új középkori szkriptorok, kompilátorok, kommentátorok és kombinátorok korában. (12)

3. A posztmodern történelemszemlélet alapvetően megváltoztatta a történetírás és a fikció viszonyát, az értelmezői konstruktivitásra helyezve a hangsúlyt. Ez a fordulat természetesen jelentősen befolyásolja a költészet és történelem kapcsolatát is. (13)

A múlt másságán keresztül önmagunk megértésére törekszünk. E megértés során azonban ahogyan mi is, úgy a múlt is változik: újraírjuk, újraolvassuk azt. Mindent, amit a múltból mondunk, saját magunkról mondjuk míg a múltba merülünk, felfedezzük saját éniünk új lehetőségeit. A történelem félreértések sorozata (Popper Leó), vagy más szavakkal aberráns dekódolások rendszere (Umberto Eco), megint másképpen kreatív félreolvasások sokasága (Harold Bloom).

A múlt másságán keresztül önmagunk megértésére törekszünk. E megértés során azonban ahogyan mi is, úgy a múlt is változik: újraírjuk, újraolvassuk azt. „Mindent, amit a múltból mondunk, saját magunkról mondjuk (...) míg a múltba merülünk, felfedezzük saját éniünk új lehetőségeit”. (14) A történelem félreértések sorozata (*Popper Leó*), vagy más szavakkal aberráns dekódolások rendszere (*Umberto Eco*), megint másképpen kreatív félreolvasások sokasága (*Harold Bloom*). A múlt tehát fikció, vagyis „szellemi konstrukció.” (15) Mert az „egyetlen út behatolni a történeti okozatiságba a művész útja, a teremtmény”, így a történelmi szöveg nem más, mint irodalmi alkotás, vagy másképp: „(...) a történetírás irodalmi műfaj (...) a »szórakoztató irodalom« körébe sorolható (...)” (16)

Ha kétségbe vonható a hamisítás intézményének léte, ha a posztmodern filológia cáfolja az ideális szöveg rekonstruálhatóságát, illetve igazolja a textológus beavatkozásait, és ha a történetírás éppúgy a „retorikai gépezet” (*Barthes*) irányítása alatt áll, mint a költészet, akkor meggyengülnek mindazok az érvek, amelyeket a pozitívista tudomány Thaly hamisításaival, „kozmetikus” filológiájával és költői metahistóriájával szemben felhozott.

Bár a köztük lévő állandó interakció miatt nemigen választhatóak szét Thaly szerep-körei, ezúttal – a jelen keretekre való tekintettel – mégis inkább a hamisítóra, a költőre és a filológusra koncentrálok majd hangsúlyozottan. (17) Ám világos, hogy a Szeksfüvitát és R. Várkonyi Ágnes Thalyról nagy erudícióval írott monográfiáját is a konstruktív metahistória felől kell újraolvasni. Hiszen azok a célkitűzések például, amelyek az esszenciális Thaly visszanyerhetőségét ígéri („olyannak kell ismernünk munkásságát és műveit, amilyen valójában volt”), vagy amelyek a konstruktív szemlélettel bajosan összehangba hozható (fel)tárogatós attitűdöt mutatják (nem „az illúziók ápolásával, hanem a valóság őszinte feltárásával (...) szolgálhatjuk a magyar történettudományt és a magyar népet”), ma már nem biztos, hogy támogatják a Thaly-kép árnyaltabb, korszerű megvilágítását. (18)

Az áttulajdonító hamisításmodell

Áttulajdonítás

A fogalom Riedltől származik, az óvatos, leleplező 1913-as cikkében, Thaly hamisításainak lelki indíttatásait kutatva így fogalmaz: „Minő lelki processzus folyt le a valódi szerzőben, midőn legkiválóbb költői termékeit letagadta és másnak tulajdonította,” (19) Külföldi példákkal való egybevetés után pedig így pontosít: „maga írt néhány balladát, melyeknek szerzőségét azután áttulajdonította”. (20) Többek között a prófétákra hivatkozva pedig azt írja minderről, hogy az áttulajdonítás „voltaképp a legrégibb irodalmi eljárás, tán régiebb, mint a szerzőség bevallása.” (21) Maga Thaly így alkotja meg az áttulajdonítás figuráját/alkazatát az „Adalékok” Előszavának egy első látásra szerény lábjegyzetében: „Öntetszegléstől menten mondhatom (...); mert hisz csak a gyűjtés, közlés, tájékoztatás az egyém: maga a szöveg a XVII.- és XVIII.-ik századé. Én csak a szerény bányász vagyok, ki a nemes érczet napfényre hozám.” (22)

Fordított plágium

A Thaly-szakirodalom – Riedl Frigyes cikkétől fogva – visszatérő toposza a fordított plágium. „Riedl (...) Thaly eljárását egyenesen hazafias lelkesedés számlájára írja s a plágium fordítottját látja benne (...)” – írja Horváth János. (23) Jacques Maitre – akiről később még szólunk – pedig így fogalmaz: „Tolnay ur és Riedl ur” mint „két merész trapper (...) cserkésztek a kurucz népdalokban, amíg végül felfedeztek valamit. A kontraplágiumot.” (24) A fordulat ezekből az 1913-as szövegekből kerül át R. Várkonyi 1961-es könyvébe is. A Kuruc dalpör ismertetésekor így ír: „A fordított plágium ténye pedig szinté megoldhatatlan feladat elé állította a kritikusokat.” (25)

Fordított kisajátítás

A Riedl alkotta kontraplágium toposzának mintájára értelmezhetjük az áttulajdonítás fogalmát fordított kisajátításnak is. Ez a paradoxon felel meg nekünk: mert igaz, hogy Thaly hamisításai során egyfelől önként lemond saját szerzőségéről, mintegy átadva azt a 17-18. század kuruc közköltőinek, de másfelől mindezt úgy teszi, hogy egyúttal – a magyar kultúrában jelenlévő kultikus szemlélet szakrális elvárásait és a korabeli historista ideológiát kielégítendő – ki is sajátítja a korszak poézisét, igaz, főként kollektív, közösségi célokra. (26)

Az áttulajdonító modell kultikus komponensei

Hogy a régebbi magyar irodalom intézménye mennyire nem autonóm, mennyire függ például a politikumtól, azt jól példázza a Thaly-recepció egy 1906-os mozzanata is. A Kisfaludy Társaság Rákóczi hamvainak hazahozatalára rendezett díszülésén Beöthy Zsolt – a társaság akkori elnöke – így fogalmaz a témával kapcsolatban: „Annak a nagy tanú-

ságtételnek, melyet irodalmunknak egész élete folyása, elejétől végig, valamennyi mozzanatában arra nézve vall, hogy a magyar politika és a magyar költészet mindenha a legbensőbb, a legszorosabb kapcsolatban van: ennek (...) talán a legszószólbóbb bizonyossága éppen a kurucvilág költészete.” (27) Igaz, Beöthy itt az „eredeti” kuruc költészetre utalt, mégis bizvást állíthatjuk, hogy tétele Thaly „hamis” kuruc verseire is igaz. De mielőtt ezt közelebből is megnéznénk, utalnom kell az irodalmi kultuszképződéssel kapcsolatos hazai kutatások néhány megállapítására. *Margócsy István* szerint például a magyar irodalomban nagy hagyományokra tekint vissza az a szemlélet, amely – az esztétikai autonómia visszaszorításával – a magyar irodalom egészét „szolgáló irodalomként” kezeli. Margócsy szerint ez az attitűd olyan kultikus meggyőződésre vezethető vissza, amely maga is „kultikus beállítódást termel újra”. Így az irodalom legitimitása mindig az irodalmonál magasabb rendű szféráknak való megfeleléstől függ. Ahhoz, hogy „valaminő irodalmi alkotás vagy szerzője bekerüljön a magyar irodalom »kincsesházába« vagy »pantheonjába«, feltételként határozatlik meg a magasabb szférák »szolgálata«. E magasabb szférák a szekuláris kultusz számára a nemzet, a nép, a nemzetet képviselő irodalom (...), a népet megtestesítő népköltészet és a mindezek alapjául és beteljesülésként felfogott magyar nyelv képzetében jelennek meg (...)”. E szakrális szolgálatban pedig az alkotói gesztus vagy a mű akkor nyer létjogosultságot, ha a „szféráknak megfelelő princípiumok inkarnációjaként fogható fel, ha az esztétikai jelenség belesimul a szolgálat rendjébe”, ha „küldetést” teljesít be. (28) A magyar irodalmárok szerepköreinek típusait – legyen az akár az erkölcsi tanítóé, az istenhívóé, a politikusé vagy a nemzeti költőé – egyaránt meghatározza a fentebbi szakrális szolgálat. (29) Jellemző ebből a szempontból *Arany János* példája is, akire – ezúttal – a kultuszképződéssel is foglalkozó *Dávidházi Péter* hívta fel a figyelmet. (30) Arany – aki elsőrendűen nem epikusként határozta meg önmagát – szintén bizonyos közösségi elvárásoknak engedve fejezte be a „Toldi-trilógiát” (a költő epikaelméletéről és -gyakorlatáról még lesz szó). A Beöthy-idézetre visszaautalva elmondhatjuk, éppen Thaly az egyik legjobb példája annak, hogy valaki irodalmárként, történészként és politikusként is egyaránt ugyanazt az elvet szolgálja, s így – szerepköreinek állandó interakciójából következőleg – természetesen az irodalom nem élvez autonómiát a politikummal szemben sem. (31)

Mielőtt azonban a szakrális szolgálat és alázat toposzának (vagyis az áttulajdonítás egy variánsának) a Thaly-recepcióban betöltött szerepét szemügyre vennénk, érdemes idéznünk *Németh Lajost*, a historizmus ideológiájának egyik legjobb hazai ismerőjét, aki lényegében hasonlóan érvel a múlt századi művészettel kapcsolatban, mint amit Margócsynál is láttunk: „A historikus mű számára nem az esztétikai azonosság a döntő, hanem az ideológiai alkalmasság, megfelelés; nem a megismételt forma, hanem a relativizált történelem, amely a megismételt formában fejeződik ki.” (32) Thaly tehát azzal, hogy sajátos módon kisajátította a kuruc kor költészetét (a megismételt formában relativizálta a történelmet), megfelelt a szakrális szolgálat feladatainak.

De nézzük most már a szent áldozat toposzát közelebből is. Riedl már említett dicsérve elmarasztaló cikkében így összegezte Thaly jelentőségét: „jellemé is nő képzeletünkben: mert kétségtelen, hogy e balladákat tiszta lelkesedésből a kuruc kor dicsőségére írta és (mily áldozat!) dicsőítésére tagadta el.” (33) Horváth pedig így kérdez az áttulajdonítóval kapcsolatban: „Milyen neme ez az áldozásnak?” (34) *Varga Imre* a következőképp variálja a népszerű toposzt: „a nagy szeretet és hűség, mely egyetlen eszmének, a kuruc kor dicsőségének szolgálatába állította a fáradhatatlan kutatót.” (35) Szerb Antal így fogalmaz: „Thalynak nincs szüksége erkölcsi védelmezőkre, jellemére nem hull semmi árny cselekedetéből, ellenkezőleg, a nemes önfeláldozás példájának lehet tekintetni.” (36) Lássuk ezek után, hogyan ír minderről maga Thaly Kálmán: „a Rákóczi-kor (...) immár derekasán össze csavarodott” történetbúvára „honfiúi lelkesedéssel és a történelmi tiszta igazság szeretetével búvárolt korszakának kér s keres dicsőségét”. (37)

Az áttulajdonítás és az archaizálás

Összegezzük, mit is tudunk eddig a hamisítás áttulajdonítás modelljéről? Az áttulajdonítás a kisajátítás egy speciális esete, szoros szálak fűzik a magyar irodalom kultikus jegyeihez, ugyanakkor a szerzői név elrejtésével vagy áttulajdonításával megelőlegezi a posztmodern szerzőhalál jelenségét is. Az áttulajdonítás tehát egyfelől a legteljesebb szakrális szolgálat, másfelől azonban a legtökéletesebb maszk, avagy póz, maga a professzionális inkognitó, a legszélsőségesebb álnévhasználat, eladdig, hogy az álnevet is mellőzi. Az áttulajdonítás inkognitója – ha stilszerűek akarnók lenni: a bujdosás, de ne szaladjunk előre – Thalynál szervesen kapcsolódik az archaizálás problémájához.

Ez Thaly egész életművét meghatározza, köteteiben hemzsegnek az Arany és *Tompa* hatását mutató történeti balladák, skót, spanyol és egyéb külföldi ballada- és románcfordítások. A kurucos tárgyú archaizáló verseit külön kötetben is kiadta 1903-ban „Kuruczvilág” címmel. Az előszóban Thaly nem is titkolja elragadtatását: „a kurucz versekkel (...) nagy szeretettel és legbehatóbban foglalkozva, – egészen beleéltem magamat a kurucz költészet szellemébe és modorába; a mire önkéntelenül is, mintegy ösztönszerűleg kedvet kaptam a nevezett korszak (...) egyes regényesebb vonatkozású – mozzanatainak költői alakú (...) feldolgozására (...)”. (38) Hogy Thaly költészetében az archaizálás meghatározó, a leleplező szakirodalom is tényként kezeli, mind akkor, amikor a hamisítások miértjét firtatják, s mind akkor, amikor elismerik azok esztétikai értékét, függetlenül a morális aspektusoktól, melyek – mint azt feltételezem – szorosan kapcsolódnak a magyar irodalom kultikus béklyóihoz. Az „álarcos költészet” rejtőző szerzőjéről így nyilatkozik Riedl: „névét elhagyta és ennek megfelelően az archaizálást még öregbítette”, így tehát „őt kell (...) irodalmunk legnagyobb archaikus költőjének tekinteni.” (39) *Borbély Margit*, aki főként Tompa Mihály költészetének kisajátítását írja Thaly számlájára, szintén elismeri archaizáló zsenijét: „gondoljunk továbbá archaizáló költeményeire, melyekben a formahűsége a megtévesztésig tökéletes.” (40) „Thaly költői tehetsége csak egy sajátos irányban működött, géniusza csak az archaizáló formában érvényesült. Egyébként másodrangú költő volt, de ebben a műfajban csodálatos, utolérhetetlen tehetség” (41) – írja Szerb a *Rákóczi Emlékkönyv*-ben. *Komlós Aladár* az eredetiség kérdésében meglepő aktualitással így fogalmaz: „Míg vannak, akik szerint zseni: eredetiség, Thaly Kálmánról szinte azt mondhatnánk, hogy ő – az utánzás zsenije.” (42) Az archaizáló tehetség elismerése egyértelműen kapcsolódik a leleplezés dicsérve elmarasztaló retorikájához, ezen belül is a hamisítványok esztétikai autonómiájának elismeréséhez: „Kételyeim nem a költemények szépsége, hanem régisége iránt” fogalmazódtak meg, írja Riedl 1913-ban. (43) Ez az álláspont egyébként majd értelemszerűen eljutott oda, hogy a hamisítványokat a költői oeuvre integratív részeként kezelje, erről Komlós így nyilatkozik – persze a szerzőelvétség híveként – líratörténeti monográfiájában: „néhány konzekvenciát elfelejtettünk levonni. Elfelejtettük, hogy ha az Esztergom megvétele és társait ki kell vennünk a kuruc költészet kincstárából, át kell tennünk őket igazi szerzőjük művébe, s akkor e mű értéke rendkívül megnő.” (44) Az már egy más kérdés, hogy míg a kuruc költészet a dalpör óta számos kiadást is megélt, addig Thaly műveinek ma sincs sem a kritikai kiadása, sem pedig a szélesebb olvasóközönség számára elérhető népszerű kiadása.

Bujdosás

Mielőtt a Thaly-költészet archaizáló tendenciájának néhány jellegzetességét közelebből is megvizsgáljuk, szólnom kell a régiség iránti vonzódás egy fontos motívumáról. A bujdosás alakzatát legalább kétféleképp értelmezhetjük, épp ezért metaforikusan azt mondhatnók, hogy Thalynál – különösen az anonimnek feltüntetett hamisítások esetében – a szerzői szubjektum „bujdosik”. Ebben az értelmezésben – a szerzőhalál iránt fogékony – mai olvasó kisajátító gesztusa érvényesül. A kuruc tematikában azonban a bujdosás kötelező elem, második értelmezésünk tehát arra mutat rá, hogy a bujdosó-kuruc attitűd milyen

jól alkalmazkodott a magyar irodalomban meglévő kultikus szemlélet szakrális elvárásaihoz. E felismerésben a Thalyról is többször értekező Szerb Antal volt segítségemre. Egy 1936-os, a Válaszban megjelent recenziójában Szerb *Prohászka Lajos* „A vándor és a bujdosó” című nemzetkarakterológiai könyvéről ír. A könyv harmadik fejezete („Corpus Sacri Doloris”) lényegében arra a konklúzióra jut, hogy a patriotizmus és a vallásosság összefonódása a nemzeti karakter sajátja. Ez önmagában Szerb szerint nem új álláspont: annál „érdekesebb azonban, hogy Prohászka (...) milyen új (...) értelmet tud adni a régi gondolatnak. Éppen mert a nagy szakrális álom a nemzetről sosem valósult meg (...), lett a magyar – bujdosóvá, örök bujdosóvá a földi téreken.” (45) Prohászka egyik alfejezetében („Bujdosás» és romantika”) minderről így ír: „Ez a menekülés a létből a nem-léthez, az ennek ez a feladása, önelengedése, odahanyatlása az árnyak szűk ölébe, ez a folytonos kifelé menés, távozás, végséjtelmekkel teli bucsuzás (...) ez adja a magyar alkotásoknak örök romantikus jellegét. Amióta magyar dal szól (...) Balassitól, Zrínyitől, a kurucoktól kezdve Csokonain, Vörösmartyn át egészen Adyig: a bujdosásnak ez a romantikus motivuma tér vissza mindig újból és az idők minden változásán keresztül szinte fájdalmas állhatatossággal.” (47) A Thaly-féle bujdosás alakzata tehát – legyen akár az „ennek feladásáról” szó, akár más egyébről – illeszkedik a szakrális elvárásokhoz. Thaly a Prohászka-féle modellnek egyébként nemcsak a kurucos versek esetében felelt meg, hiszen egyik korai archaizáló versében éppen a fentebb megidézett Balassi bujdosó pózában szólal meg. (48)

„Thaly költői tehetsége csak egy sajátos irányban működött, géniusza csak az archaizáló formában érvényesült. Egyébként másodrangú költő volt, de ebben a műfajban csodálatos, utolérhetetlen tehetség” – írja Szerb a „Rákóczi Emlékkönyv”-ben. Komlós Aladár az eredetiség kérdésében meglepő aktualitással így fogalmaz: „Míg vannak, akik szerint zseni: eredetiség, Thaly Kálmánról szinte azt mondhatnánk, hogy ő – az utánzás zsenije.”

„Radikális archaizmus”?

Éppen e Balassi-póz révén merül fel egy poétikai kérdés: vajon Thaly archaizáló költészete megfelel-e a *Szigeti Csaba* által „definíált” radikális archaizmus kritériumainak? Szigeti terminusa nem szerencsés, erre a szerző maga is utal. (49) Mert például létezik-e radikálisabb formája az archaizálásnak annál, hogy egy szerző még a nevét is áttulajdonítja a megidézett kornak? Mint majd látni fogjuk, ennek a radikalizmusnak nem sok köze van a Szigeti-definícióhoz...

Szigeti szerint ugyanis az a költő radikálisan archaizáló, akit nem elsősorban a régvolt költői nyelv, dikció és tematika átvétele jellemez, hanem a formai oldalra koncentrált „vissza a vershez” programja is. Itt egyfelől bizonyos újklasszicizmusról van szó, mint a zenében a Hatoknál vagy épp *Sztravinszkij* esetében: a művészet mesterséggént való fölfogásáról. (50) Másfelől a modellt jellemzi az egységes költészetfogalom szétszóródásának, a kánon megsokszorozódásának tudomásul vétele. Ez Szigeti szerint együtt jár azal, hogy a költők akár választhatnak is maguknak költészetfogalmat, például a múlt repertoárjából. „Egy modellt, a költészet elgondolásának modelljét keresem, (...) amelyen belül a költészet még uralkodó beszédmód volt, magasabbrendű minden más beszédmódnál.” (51) További kritériumok még: csak távolra lehet archaizálni (a nyugatosok nyelvén ma verset írni még nem radikális archaizmus, mert formanyelvük még ma is elevenen él); ebből következik, hogy a radikálisan archaizáló a formahagyományok közötti megszakított folytonosságot, a „cezúrát” célozza meg, „rendkívüli erőfeszítéssel ugrást” hajt végre. (52) Fontos még, hogy a radikális archaizmus „szívesen lépi át a nyelvi és kulturális határokat” és „nyelvileg ritkán archaizál”. (53)

Thalyról tudjuk, hogy „nemcsak a nyelvben archaizál, hanem a verselésben, az előadás fordulataiban is (...)”. (54) Thaly „A kárpáti kürt” című 1860-as kötetében közzétett elő-

fizetői felhívásban erről így ír: „Másik törekvésem a külforma művészi kezelése (...) E végből, hogy a magyar dalmértan belsejébe minél gyökeresebben behatolhassak: több éven keresztül tanulmányozám régibb költőinket (Tinódi, Balassa, Zrínyi, Liszty, Gyöngyösi stb.) és népdalköltészetünket. Más részről: hogy az elbeszélő költészet, főleg a balladák és románcok sajátosságait más nemzeteknél is eredetiben ismerhessem”. A „Kuruczvilág” előszavában pedig így ír: „a fiatal költői nemzedék” talán talál „némi antik formaérzékét, a most újra hajdani fényében feltündöklő kuruczvilág szellemét (...) költői mezben, – számos helyütt a kornak megfelelő régies nyelven és régi magyar versalakokban – visszatükrözni igyekvő” ifjúkori Thaly-versekben. (55)

A versválság *Mallarmé* és *Szigeti* szerint is a 19. század végére esik – a hazai líratörténetben még későbbre. Thaly fiatalkorában foglalkozott intenzíven költésszettel, lényegében tehát *Baudelaire* kortársa. Attól eltekintve, hogy kurucos költeményeinek antológiáját 1903-ban adta közre, s verseinek gyűjteményes kiadását is a kilencszázas évek első évtizedében tervezte, itt – ha ragaszkodunk *Szigeti* terminológiájához, akkor – Thaly nem archaizált radikálisan (legfeljebb csak neoklasszicista lehetett, mint *Babits*) (56) De lássuk a többi szempontot! Ha olyan „költői” világnézetre van szükségünk, amely igazán érvényes beszédmódnak a költészetet tekinti, Thálnál biztos megtaláljuk. Vádlói épp azért ítélik el, mert a költői fikciót működtetni akár a filológiában, akár a történetírásban: „Thalyban a szunnyadó történetíró éppúgy befolyásolja a költőt, mint ahogy később a költő minduntalan megzavarta a történetíró nyugodt tárgyilagosságát” – írja *Borbély*. Egyik védelmezője, *Márki Sándor* szerint Thaly „történelmi ítéleteit s mindent, mi ezekkel kapcsolatos, nemcsak az a körülmény gyöngítette, hogy politikus, hanem az is, hogy költő volt” és „költői természete szerint színezte az eseményeket”. (57) Ami az archaizálás távolságát illeti, az a kuruckori költészetet illetően közel másfélszázados, ez például a Balassi-strófa használata miatt sem nő, hiszen ez a kuruckorban még él. A strófaforma használata csak a 18. században tűnik el, amikor dekomponálódik s elfelejtődik. Így is elég nagy a cezúra Thaly és a kuruckori Balassi-strófa-használat között. A nyelvi és kulturális határok átlépése Thaly esetében – legalábbis ami a fordításait illeti – nyilvánvaló, erre előfizetési felhívásában is utalt. Hamisításait és archaizáló verseit tekintve persze kérdés, hogy a skót, spanyol és svéd balladaköltészet tanulmányozása és fordítása mennyiben játszott szerepet a dikció és a kompozíció kialakításában. Ezeket a kérdéseket csak alaposabb esztétikai és metrikai analízis után lehet megválaszolni.

Egy konkrét példa

Az 1863-ban írott „Petrőczy István bujdosó éneke, 1699” című vers az „alanyiság háttérben maradásnak”, a drámai monológhoz közelálló verstípusnak jeles darabja. (58) A verset a *sermocinatio* vagy *allocutio* (görögül: *ethopoeia*) alakzata működteti: a költő egy másik (sokszor fiktív) személy hangján szólal meg, legtöbbször monológ formájában. (59) Tágabb értelemben ez az alakzat működteti az áttulajdonítás hamisítványokat is. Mert ahogy az archaizáló versekben is a *sermocinatio* rejti maszk alá a szerzőt, a „hamis” balladákban éppúgy a maszk-mögé-bujdosás tulajdonítja át a szerzőséget a névtelen, kuruc közköltőknek. *Borbély* így fogalmaz az alakzatról: „Levetni a maga köntösét, megtagadni saját személyiségét s rég halott énekesek hangján szólalni meg: ez Thaly legkedvesebb s legsikerültebb verseit eredményező eljárása”. (60)

Nézzük, milyen intertextualitás jellemzi a Thaly-vers palimpszesztjét. Ez első látásra négy rétegű. A legrégebbi réteg – a formaemlékezetből következően – a Balassi-strófa idézte kor rétege. A következő a *Petrőczy*-maszk kuruc kora. A mai olvasó számára a harmadik réteg Thaly kora, tehát a 19. század második fele. A negyedik értelemszerűen a mindenkori (kisajátító) olvasóé. Mindezt mintegy keresztüldöfi egy a régi magyar irodalomban igen népszerű, de a 20. században is előforduló toposz, amely analógiát állít fel a zsidó és a magyar nép sorsa között: „Miként egykor néked / Kiválasztott néped / (...)

Ugy szegény magyarság / Sorsa inség, rabság (...). (61) Ez a rétegeket szorosan egymáshoz kapcsoló toposz viszont újabb rétegekre mutat rá: felismerhető lesz például, hogy a vers – tekintve, hogy *Kölcesey* is alkalmazza a zsidó-magyar analógiát – a 'Hymnus' parafrázisa is: „Szánj meg uram, engemet! (...) Szánd magyar nemzetemet”. A zsidó-magyar analógia és a kurucos bujdosás toposzának összekapcsolása megfelel annak a szemléletnek, amit Prohászka kapcsán már említettünk. Az üldözött zsidóság és a hányattatott sorsú magyarság párhuzama együtt jár a zsidóságot jelképező Ahasvérus megidézésével is. Amikor a toposz így variálódik: „E bolygó nyájnak is, / Öreg szolgáltnak is / Bujdosásait szüntessed!”, akkor a bolygó zsidó éppen Petrőczy István alakját veszi fel. Így viszont a mai olvasó számára Arany 'Örök zsidó'-ja is belép az értelmezésbe stb.

Ami a radikális archaizmust illeti, mint már említettem, a vers Balassi-strófában íródott. Ez a forma a 19. század költészetében már biztosan nem élő. Thaly korának formakincse és a 16. századi strófatípus között meglehetősen a diszkontinuitás, akkor is, ha a forma a 17. század költészetében még élt. Thaly tehát elég 'távolra archaizál'. Formabravúrja azonban a nemzeti nyelv keretei között mozog, és a verset a nyelvi archaizálás is jellemzi. Kétségtelen, hogy például *Kovács András Ferenc* Balassi-verseihez – például: 'Kiket Júliáról szerzett', 'Kiben Júliát szólítja', 'Altera inventio: Júliáról' – képest Thaly konzervatívabb, de megkockáztatom: a 'Petrőczy István bujdosó éneké'-ről mondhatjuk azt, hogy radikálisan archaikus.

Az áttulajdonítás mint hagyomány-kiegészítés

Riedl már 1913-as cikkében utalt rá, hogy bizonyos fokú 'koncentrált népiesség' jellemzi Thaly hamisítványait. (62) Szerb pedig így érvel később: „Belevitt (...) költeményeibe egy olyan elemet, ami az eredetiekből sajnálatosan hiányzott: a kompozíciót.” (63) Itt Arany János nézeteire utalnak a kritikusok, hiszen ő volt az, aki a régi magyar költészet komponálatlanságáról többször is értekezett. (64) Thaly éppen ezt a hiányt kívánta pótolni, amikor (Aranyon, Tompán tanult) igényes kompozíciójú verseit áttulajdonította a kuruckor számára, mintegy felmutatva a nemzeti versidom korai fejlettségét. (65) A korszakban nem ritka az efféle hagyomány-kiegészítő gesztus, amely mindig a kulturális kontinuitás bizonyítására szolgál. (66) (Mindez pedig természetesen a már sokat emlegetett szakrális szolgálat része.) A kiegészítő láz jellemző a korabeli 'purista műemlékvédelem'-re, a 'libertinus restaurátor'-ra, a historista képző- és iparművészre, de a kiegészítés- és pótláskényszer határozza meg a hamisítások korabeli szövegkiadását és gyűjtését is. (67) Ez utóbbi világosan kiderül például a dalpör dokumentumaiból is: a Thaly textológiai módszerét firtató pozitívista filológia Thalyt rendre a kozmetikus filológia híveinek táborában helyezi el. (68)

Magyar mekferzoniáda

A hagyomány-kiegészítés és mítoszalkotás egy sajátos esete a naiv epika hiányának pótlására irányuló kísérlet is. Arany híres tanulmányában így szomorkodik: „Valahányszor idegen népköltészet egy-egy régi maradványa kerül kezembe, mindig elborultan kérdelem magamtól: volt-e nekünk valaha ős eredeti eposzunk?” (69) A 'Régi magyar vitézi énekek' előszavában Thaly kísértetiesen hasonló: „lehetetlen, hogy a leviharzott (...) harczok meg ne termették volna a magok dalvirágait (...)” (70) Arany végül is a Csabatrilógia tervével (és a megvalósult 'Buda halála'-val) hozzálatott a hiány pótlásához, igaz, bevallott szerzőként, nem úgy, mint a skót *Macpherson*, aki 'Ossian'-ját szintén a hagyomány kiegészítésére írta. Hogy mennyire nem túlzás Aranyt, Thalyt és *Macpherson*-t összekapcsolni, azt az is bizonyítja, hogy Aranyt is egy híres (és költőnk által fel nem ismert) hamisítvány győzte meg arról, hogy meg kell írnia naiv eposzunkat. (71) A kozmetikus filológia és a hagyomány-kiegészítő gesztus másik – nálunk is nagy hatású – példája az *Elias Lönnrot* által 'összeforrasztott' 'Kalevala'. Minket most inkább a finn

eposz első rangos hazai fordítása érdekel, a „Barnevala” *Barna Ferdinándtól*. (72) Barne előszavában így ír a hagyomány kiegészíthetőségéről: „S valóban, midőn az irodalom férfiúi, ott hol ez lehetséges, a mondai hagyományok összegyűjtésére vállalkoznak, nem is tesznek egyebet, mint utólag teljesítik azt, a mit más szerencsésebb körülmények között élt népek egyik vagy másik fia a múltban”, és ha jól sikerül az összeszerkesztésük, akkor „sok tekintetben pótolják is a nyelvemlékeket.” (73)

Felvethető a kérdés, hogy vajon Thalyt, amikor hamisított, illetve összegyűjtötte a kuruc verseket, nem vezérelte-e a Lönrotéhoz hasonló szándék? A gyűjtemények alaposabb vizsgálata mutathatna rá, hogy bennük nemcsak a hamis balladák esetében és a versek ideális szövegének rögzítésekor munkálkodott költői logika, hanem esetleg a „kötetkompozíció” kialakításakor is, mintegy megteremtve a kuruc eposzeit.

„Erkölcsei mitesszer”: Thaly dekanonizációja

A szakirodalomból tudjuk, hogy Thaly leleplezése a korabeli sajtóban is szenzáció volt. (74) Jacques Maitre például így ír A Hétben: eddig „pliocén és miocén bácsik turták a tudomány földjét”, végre „most jöttek az Akadémia valóságos futuristái”, a két „trapper” ugye, Tolnay és Riedl. Ilyen „még nem volt az Akadémiában! Ossziáni hühő! Egy új Ossian-Fingal-ügy!” Ki tudja, „mi lesz most (...) a kurucznotákkal? Bizonyára kezdik majd, mint valami mithesszerből, kinyomni (...) az erkölcsi tartalmat.” Lesz „még néhány szenzációs nyilatkozat (...), de Tolnayék végül” győznek, „a tilinkók” pedig „szégyenkezve fognak tárogatózni kis büzmatinékon”. (75)

Mitesszer ide, mitesszer oda, a leleplezők eredetileg egyáltalán nem akarták Thalyt erkölcsileg elítélni, ez távol is állt volna az amorális pozitivistáktól: a „személyi, érzelmi, erkölcsi tekintet mellőzni kell (...) az eljárásnak tisztán philologiainak (...) kell lennie”. (76)

Thaly bukását mégis morális tényezők okozták. Paradox módon éppen a szerzőségét szakrális alázatból a nemzetet, a népet reprezentáló kuruc közköltőknek áttulajdonító, tehát a kultikus szolgálatot leginkább teljesítő magyar költőt támadta meg az ugyan-ezen szolgálathoz kapcsolódó morális aspektus: a csaló dekanonizálódott, s így módon aféle bumeráng-effektus áldozata lett. (77)

Varga szerint azóta „beszélünk a kuruc költészet hitelességéről”, mióta „kénytelenek voltunk tudomásul venni egyes versekről, hogy része van bennük” Thalynak. (78) Még egy paradoxon! A leleplezők létrehozták Thalyt, mint a (hamisítások) szerző(jé)t, így a *Foucault*-i séma szerint éppen a szöveg hitelességét, – „szerzőjének szentségével” – „értékét” kellett volna bizonyítani, ám épp így jutottak el ahhoz a konklúzióhoz, hogy a legnépszerűbb balladák valójában Thaly hamisítványai. (79)

A hamisítás hamis szöveggént való értelmezésének éppen a közös kortársi előítéletek szabtak gátat. (80) Erre utal Riedl kérdése is: „Minek tulajdonítható, hogy egyhangúlag elfogadtuk és valódi meggyőződésből magasztaltuk?” (81) A kérdés múlt ideje azonban múlt idő maradt, a hamisítás aktualitásának megszűnése lelepleződésével járt együtt, s a hatástörténet eddig az esztétikai autonómiát elutasító *Királyt* igazolta, az új formájában is tovább élő kultikus szemlélettel szembeni morális vétség, amit – legnagyobb szolgálatával egyetemben – elkövetett, Thalyt kiszorította a kánonból. (82) Az értelmezői horizontok szétválását jól illusztrálja Horváth János: „beáll a kijózanodás (...) elfoszlanak az

---

A hagyomány-kiegészítés és mítoszalkotás egy sajátos esete a naiv epika hiányának pótlására irányuló kísérlet is. Arany híres tanulmányában így szomorkodik: „Valahányszor idegen népköltészet egy-egy régi maradványa kerül kezembe, mindig elborultan kérdelem magamtól: volt-e nekünk valaha ős eredeti eposzunk?”

---

illúziók” és „megkezdődik a régi tételek új átvizsgálása” (83) A kurucköltészet valóban elvesztette századfordulós népszerűségét, de Thaly ettől még diszkurzus-alapító marad, ahogy arra többen is felhívták már a figyelmet. (84)

Epilógus: a szerzőelvűség nyaktörői

„*Lirai khinézerek*” és *perzsa költők*

Mivel a Thaly-dekanonizáció során világossá vált a paradoxon, miszerint a szövegek hitelesítése együtt járt azok hamis voltának megállapításával, érdemes megismerni a szerzőelvűség néhány további nyaktörőjét.

Erdélyi János Thalyról írott pályaképeben így bosszankodik a szerző szóródása láttán: „Thali (vagy Thaly? Nem állhatja meg pedansságom, hogy ezt a duplicitást ne kárhoztassa) Kálmán”. (85) Pedig Thaly esetében nem kettő, de legalább ötféle szerzői névvariánsal találkozhatunk: Thali, Thaly, Thal’ és amikor nevét nem írja ki. (86)

A sokszorozódást nem tűrő szerzőelvűséghez kötődik az eredetiség kultusza is. Erdélyi szerint Thaly költészete vállalt, és nem eredeti („ihlet”) költészet. Thaly az „utánzás nyomán” halad, s így költészete „khinai líra”, ő maga pedig „lirai khinézer”. (87) Ez nyilván sokak számára ismerős, hasonló kritikával fogadta perverz retorikájú recenziójában *Ady Kosztolányi* „Négy fal között” című kötetét: „Kosztolányi Dezső egy Nyugatra vetett perzsa költő”, olyan, „akire egyenesen az irodalomnak van szüksége. Emberi dokumentumokat nem kínál ő”, helyette megversel minden tárgyat, legyen az az egyszerű vagy a magyar agrárkérdés. Hogy ebben a kritikában – cseppet sem meglepő módon – Ady az „ihlet”) költő, az főként azokból a sorokból derül ki, ahol Ady arról ír, hogy Kosztolányi „szűz maradt” „rontó”, „mérges” verseitől. (88) Talán nem kell hangsúlyozni, hogy akár a kortárs magyar költészet (például KAF, *Tandori*) gyakorlata is mennyire más szemléletet mutat, mint Erdélyi és Ady. Arról nem is beszélve, hogy politikailag ma már cseppet sem korrekt ez a kinaizás, perzsázás.

Thaly atya

A szerzőelvűség paternalista szemlélete jellemzi Ady egy másik írását, melyet ezúttal Thalyról írt: Riedl és társai Thalyban „találták meg sok híres kuruc korbelinek vélt ének apját (...)”. (89) *Baudrillard* egyik tétele szerint a „hitelesség mindig az Apától származik, ő az értékek forrása.” (90) *Foucault* szerint pedig a szerző épp azért van, hogy „leküzdjük azokat az ellentmondásokat”, melyek a szövegekben jelentkeznek, mégpedig úgy, hogy a szerző gondolatvilágában, vágyaiban, tudatában, tudatalattijában kell találni egy olyan pontot, „ahonnan nézve az ellentmondások feloldódnak”, vagy legalábbis egy „őseredeti ellentmondás” köré csoportosulnak. (91) Ha egy szöveg rossz, erkölcstelen, hamis stb., akkor az a szerző-anya rosszságán, erkölcstelenségén, hamisságán múlik. Lássunk erre egy példát! *Kovács Sándor Iván* „Thaly Kálmán a kriptában” című pazar retorikájú cikkében R. Várkonyira hivatkozva ír Thaly homoszexualitásáról, később pedig Thaly saját beszámolóját ismerteti Rákóczi sirjának „feltárásáról”. A megszállott nekrofil éppúgy rendezgeti a fejedelem földi maradványait, mint egykor a kuruc költészet szövegeit. Hátborzongató jelenetek. De ezután jön csak az igazi meglepetés: „Ne essék félreértés: Thaly történetírói munkásságát és költészetét nem az »erkölcsi eltévlyedés« és a betegesen fetisizáló hőskultusz determinálja.” (92) Ez a látványos apológia nem szerencsés a cikkben, hiszen éppen ez erősíti meg az olvasó sejtését, hogy e tanulmány esetében is a szerzőség paternalista szemléletével áll szemben. Tömören fogalmazva: a Foucault-i ősellentmondás ezúttal a homoszexualitás és a nekrofilia ténye. Így – dacára az apologikus mondatnak – Thaly hamisítványai a cikk szerint mégiscsak azért hamisak, mert maga a szerző is az, erkölcsileg tévelygő, patológiás alak. (93)

A tanulmány 1998 júliusában nyerte el jelen formáját, valójában azonban már akkor is évek óta porosodott a winchesteremen. Álláspontom azóta itt-ott megváltozott, cizelláltabb lett, például a történelemszemlélet posztmodernizációja tekintetében ma már egy cseppet konzervatívabb volnék, de nem sokkal. A cikk befejezése óta persze több olyan szöveg került a kezembe, amelyek a Thaly-recepció értelmezésében segíthet, s nem használtam fel. Ilyen például FEJA Géza „Kurucok”-ja (Bp, é. n.), amelyek a pro-THALY irodalom netovábbja, s ily módon a kései „kurucos” világnézet kulcsdarabja. Ebben a tanulmányban nem írtam részletesen a kuruc-téma költészetbeli továbbéléséről, mondjuk például ENDRÓDI Sándor „Kuruc nótá”-jában (Bp, 1898.), ADY-nál vagy épp JÓZSEF Attilánál, noha a Thaly-kép újraértelmezéséhez elengedhetetlen volna az efféle analízis. Mint ahogy az is nyilvánvaló, hogy a rehabilitáció Thaly műveinek új kiadása nélkül elképzelhetetlen. Még valami. Ne essék félreértés, a címben szereplő rehabilitáció ezúttal nem jogi, hanem irodalomelméleti műszó, ami azt is jelenti, hogy a cikkben nem az egykor élt, s tulajdonképp nekem rém ellenszenves történeti Thaly Kálmán magyarkodó piederstálra emeléséről van szó! Végezetül köszönetet mondok segítségéért Teslár Ákosnak.

Jegyzet

- (1) Pedig legalább két szöveggel minden gimnáziumot végzett embernek találkoznia kellett volna: SZERB Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Magvető, Bp, 1986. 184–186. old. HORVÁTH Iván: *A népköltészet*. In: VERES András et al.: *Irodalom a gimnázium II. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, Bp, 1989. 281. old.
- (2) „A XIX. sz. második felének magyar irodalmában alig akad olyan mű, mely korszerűbb, aktuálisabb, az általános hangulatnak megfelelőbb lett volna, mint T. K. Gyűjteménye. (...) és [ez] a közbíró harc valahogy oly módon izgatta a kedélyeket, mint a spanyolokat a bikaviadal. A közbíró harc irodalmi kifejezése a Thaly által publikált kuruc költészet lett. (...) A magyar Grál Rákóczi zászlaja volt (...) a magyar Avalon Rodostó, és Rákóczi a magyar Arthur király. Minálunk a kuruc költészet jelentette a történelmi romantikának azt a tetőfokát, amit Angliában Tennyson *Királyidilljei*, Franciaországban Hugo és a *Századok legendái*, Németországban Wagner Richard. Különösen amikor megtalálták a tárogatót és a kuruc dalok zenéjét, e versek a zene szárnyán jártak be az egész országot és melankolikus varázsuknak senki sem tudott ellenállni.” SZERB Antal: *A kuruckori költészet*. In: *A trubadúr szerelme. Könyvekről, írókról 1922–1944*. Bp, 1997. 153–154. old. (Eredetileg a Rákóczi Emlék-nagygyűjtésben jelent meg. Szerk.: LUKINICH Imre, Bp, 1934. II. köt. 269–308. old.)
- (3) A Szekfü-vitáról: R. VÁRKONYI Ágnes: *Thaly Kálmán és történetírása*. Bp, 1961. 309–327. old. A dalpör tudománytörténeti összefoglalóját lásd BOGOLY József Ágoston: *A szövegkritikai filológia főlénye. Tolnai Vilmos peröntő kutatási eredményei a Thaly-féle kuruc balladák hitelességének kérdéséről*. Magyar Tudomány, 1994/5. sz. 327–331. old. Uő.: *Ars philologiae. Tolnai Vilmos és az irodalomtudományi pozitívizmus öröksége*. Bp, 1994. 92–101. old. vö. Még R. Várkonyi, i.m. 327–331. old.
- (4) Külön kérdés a belletrisztikai rekanonizáció esete.
- (5) SZERB: i.m. 184. old.
- (6) Így ír például VARGA Imre: „mert nem lehet megítélni, esztétikailag méltatni azt a szellemi termékcsoportot, melynek nem ismerjük tagjait”. Uő.: *A kuruc költészet hitelessége (Első közlemény)*. ItK, 1936. 46. évf. 30. old. „A kuruc költészetnek mind ez ideig nincsen olyan hiteles és teljes gyűjteménye, mely akár a széles olvasóközönség, akár a szakemberek igényeit kielégíthetné.” *A kuruc küzdelmek költésze...* Vál. S. a. r. VARGA Imre. Bp, 1977. 5. old.
- (7) „A Thaly-pörben még nem hangzott el az utolsó szó, de azt hiszem, az akták bátran lezárhatók.” Így variálja SZERB toposzát (hermeneutikailag reflektálatlanul) TURÓCZI-TROSTLER József: *A Thaly-pör s a kézzel rakott domb. (Képzettörténeti kísérlet)*. Magyar Nyelv, 1947/2. sz. 105. old. KIRÁLY György azonban ma is aktualisan vélekedik: „végleges eldöntésére talán sohasem kerül sor (...) számos meggyőző példánk van arra, hogy a legélesebb vizsgálódások, a meggyőző érvek legügyesebb csoportosítása is gyakran tévútra vezetett és a legszebben felépített elméletek hamarosan összeomlottak egy-egy előkerülő documentum súlya alatt.” *A kuruc balladák hitelességének kérdései*. Budapesti Szemle, 1915. 162. köt. 460. sz. 136. old. VARGA Imre 1977-es antológiájában az értelmezési folyamat végleges lezárhatóságának illúziójával így ír: „Thaly ... súlyosabb torzításának – ti. hogy a kuruc költészetet saját szerzeményeivel szépítgette és gazdagította – felszámolása hosszabb ideig váratott magára.” i.m. 5. old.
- (8) DANTO, Arthur C.: *Történetek a művészet végéről*. In: *Új Világ*. Szerk.: PERNECZKY Géza, Bp, 1995. 68–69. old. (Európai Füz. 1.)
- (9) RADNÓTI Sándor: *Hamisítás*. Bp, 1995. Itt köszönöm meg a szerzőnek, hogy könyve irodalmi misztifikációkról szóló fejezetének kéziratát annak publikálása előtt rendelkezésemre bocsátotta. Némileg késő modern patósszal, de így énekel Bono VOX, a U2 énekese a kisajátításról: „Every artist is a cannibal, every poet is a thief / All kill their inspiration and sing about the grief.” (*The Fly*)
- (10) Vö.: Helikon 89/3–4-es tematikus számával, különösen DÁVIDHÁZI Péter: *A hatalom szétesztása: (poszt)modernizáció a szövegkritikában* című cikkével: „A szövegkritika posztmodernizálódásával e tudomány művelőinek föl kellett ismerniük, hogy a közvetítés mozzanatát nem lehet kiiktatni, óhatatlanul beavatkozással jár, s okvetlenül némi idegen elemet visz a szövegbe, gyöngítvén annak eredeti meghatározottságát. (...) a legújabb szövegkritikában gyakorta megfogalmazódó gondolat, hogy a szöveg hagyományozódásába, még a hi-

- vatásos textológus által szerkesztett kiadásokba is, mindig belevegnyl bizonyos százaléknvi nem hiteles mozzanat, egy elkerülhetetlen bizonytalansági hányados tudomásulvételéhez vezetett.” i.m. 342–343. old.
- (11) HORVÁTH Iván: *Szöveg*. 2000, 1994/11. sz. 42–53. old.
- (12) FOUCAULT, Michel: *Mi a szerző?* Világosság, 1981/7. sz. 30. old. BARTHES, Roland: *A régi retorika*. (Emlékeztető). In: *Az irodalom elméletei*. Szerk.: THOMKA Beáta. Pécs, 1997. 92–93. old.
- (13) Kétségbe vonódott Arisztotelész nézete költő és történész szerepéről, miszerint az utóbbi a valót, az előbbi a valószerűt írma meg. Inkább Quintilianus válik aktuálissá: „a történetírás igen közeli rokon a költőkkel (...) Célja a leíró elbeszélés, nem pedig a bizonyítás (...) tevékenysége nem valamely ügynek tárgyalására, vagy most folyó küzdelemre, hanem az utókor emlékeztetése és a kiválóság magasztalására irányul”. Természetesen ma sem csak a quintilianista álláspont jelenik meg, KOVÁCS Sándor Iván például később még említendő Thaly-kritikájában az arisztotelészi álláspontot variálja: „Kalliopé nem árulhat Klióval egy gyékényen; a költészetnek nincs köze a történetíráshoz.” vö. ARISZTOTELÉSZ: *Poétika*. Bp, 1974. 22. old. Marcus Fabius Quintilianus *Institutio oratoria című művének 10 könyve*. Ford.: HOLUB Mátyás. Bp, 1873. (Inst. Orat. X. I. 300. old.) KOVÁCS Sándor Iván: *Thaly Kálmán a kriptában*. In: „Eleink tündöklősege”. Bp, 1996. 158. old. (A cikk eredetileg a Kortársban jelent meg, 1979/2. sz. 255–264. old.)
- (14) FRIEDEL, Egon: *Mit jelent a művelődéstörténet és miért érdemes foglalkozni vele?* In: *Az újkor kultúra története I–III*. Bp, 1993. 37. old.
- (15) Vö.: [Félreértélméleti jegyzetek]. In: *Dialógus a művészetről*. MTA–T-Twins, Bp, 1993. 176–181. old. HÉVIZI Ottó: *Popper Leó „félreértése”*. In: *Alaptalanul*. T-Twins, Bp, 1994. 69–89. old. ECO, Umberto: *Die Grenzen der Interpretation*. München, 1995. 228. old. BLOOM, Harold: *A Map of Misreading*. N. Y. – London, 1975. RUSCH, Gebhard: *A történelem az irodalomtörténet és a historiográfia elmélete*. Helikon, 1993/1. sz. 53. old. „Ha tény és fikció tizenkilencedik századi megkülönböztetése nem tartható tovább, de látjuk, hogy a diszkurzusban továbbra is alkalmazzák, akkor fölmerül a kérdés, hogy vajon mi a fikció szerepe a nem fiktív beszédmódban, vagy az olyan diszkurzusban, amely legalábbis megpróbál nem fiktív lenni. Hiszen mindenki, aki írásban elbeszél valamit, irodalmat ír. (...) Nem lehet egyszer s mindenkorra eldönteni, hogy az emberek hogyan viszonyulnak a múlthoz, elsősorban azért nem, mert a múlt a fantázia szülője.” vö. DOMANSKA, Ewa: *Fehér Tropológia, avagy Hayden White és a történetírás elmélete (beszélgetés H.W.-tal)*. In: 2000, 1995. szeptember. 42–43. old.
- (16) FRIEDEL, i.m. 28. old. WHITE, Hayden: *A történelmi szöveg mint irodalmi alkotás*. In: *A történelem terhe*. Bp, 1997. 68–103. old. DUBY, Georges – LARDREAU, Guy: *Párbeszéd a történelemről*. Bp, 1993. 11. old.
- (17) „Thalyban a szunnyadó történetíró épp úgy befolyásolta a költőt, mint ahogy később a költő minduntalan megzavarta a történetíró nyugodt tárgyilagosságát.” BORBÉLY Margit: *Thaly Kálmán költészete*. Pécs, 1927. 11. old.
- (18) R. VÁRKONYI: i.m. 336. old.
- (19) RIEDL Frigyes: *A kuruc balladák*. It, 1913. 2. évf. 419. old.
- (20) i.m. 437. old.
- (21) i.m. 439. old.
- (22) *Adalékok a Thököly- és Rákóczi kor irodalomtörténetéhez I–II*. Közreadja T. K., Bp, 1872. XII.
- (23) HORVÁTH János: *A kuruc dalpör*. Magyar Figyelő, 1913/2. sz. K. 225. old.
- (24) MAITRE, Jacques: *Hamis kurucok*. A hét, 1913/15. sz. 223. old.
- (25) R. VÁRKONYI: i.m. 328. old.
- (26) A kisajátításról: vö. RADNÓTI: i.m. 184. old.
- (27) SZERB A.: *A kuruckori...* i.m. 155. old.
- (28) MARGÓCSY István: *A magyar irodalom kultikus megközelítései*. ItK, 1990/3. sz. 290. old.
- (29) Vö. SZEGEDY-MASZÁK M.: *Szerepjátás és költészet*. In: „Minta a szőnyegen”. *A műértelmezés esélyei*. Bp, 1995. 67–76. old.
- (30) DÁVIDHÁZI Péter: *Hunyit mesterünk. Arany János kritikus öröksége*. Bp, 1994. 131–133. old.
- (31) „Thaly Kálmán a század végi értékszerkezeti alakulás szakaszában továbbra is, belső következetességét őrizve, a romantikus, nemesi szemléletű értelmiségi és tudósi mentalitás, a nemzeti elfogultságot érzelmi alapon még a tudományos módszerben is érvényesíteni óhajtó világkép és magatartásforma tradíciójának egyik kései főntartója volt.” BOGOLY: i.m. 610. old. Hogy egyesek számára még ma is mennyire nem autonóm az irodalom, arra szép példa volt, amikor TORGYÁN József PETRI György *Apokrif* című versét „elemezte” a parlamentben.
- (32) NÉMETH Lajos: *A historizmusról. A historizmus mint művészettörténeti fogalom*. In: *A historizmus művészete Magyarországon*. Bp, 1993. 13. old. (kiem. tőlem)
- (33) i.m. 439. old.
- (34) i.m. 226. old.
- (35) VARGA: i.m. 29. old.
- (36) SZERB: *A kuruckori...* i.m. 167. old.
- (37) THALY Kálmán: *Kurucvilág*. Bp, 1903. VIII.
- (38) THALY: *Kurucvilág...* i.m. V–VI.
- (39) RIEDL: i.m. 422–281. old. 439. old.

- (40) BORBÉLY: i.m. 18. old. „Thaly nem tett egyebet, mint hogy aggodalmas pontossággal lemásolta a Tompától megalkotott különböző szkémákat”; ez a „másolás (...) a legmélyebb hatásban gyökerezik (...) a (...) szerkesztési és formai egyezések egy egész rendszer, Tompa újat jelentő költői eljárása teljes kisajátításának bizonyítékai.” uo. 10. old.
- (41) SZERB: i.m. 166. old. „Ha semmi más oka nem lett volna, hogy megírja az ál-kuruc balladákat, elég ok már az is, hogy ehhez volt tehetsége és vétkezett volna, ha tehetségét elfojtja magában. Sajátos tehetsége részben azt is magyarázza, miért nem adta ki legjobb műveit a saját nevében? Mert az utánzat tökéletességének éppen az a legbiztosabb ismérve, hogy az emberek elhiszik, hogy eredeti művel állnak szemben.” uo. 167. old.
- (42) KOMLÓS Aladár: *A kuruc balladák hitelességének kérdéséhez*. It, 1914. 3. évf. 461. old.
- (43) 1918-ban pedig így fogalmaz: „e balladák alapján Thaly (...) jelentékenyebb helyet foglal el költészetünkben, semmint gondoltuk”. RIEDL Frigyes: *A „Kölesdi harcru” című ballada*. It, 1918. 134. old.
- (44) KOMLÓS Aladár: *A magyar költészet Petőfitől Adyig*. Bp, (1959.) 1980. 108. old. Az esztéta purizmusról lásd RADNÓTI: i.m. 58. old.
- (45) PROHÁSZKA írása a Minervában folytatásokban jelent meg először, s SZERB irodalomtörténeti koncepciójának több ponton ihletője volt, olyan fogalmakat vesz át tőle például, mint a magyar „finitizmus”. Vö. még SZERB: *A kuruckori...* i.m. 162–163. old.
- (46) SZERB Antal: *Prohászka Lajos: A vándor és a bújdosó*. In: *A trubadúr szerelme*. I.m. 193. old. PROHÁSZKA Lajos: *A vándor és a bújdosó*. (Bp, 1936.) Szeged, 1990.
- (47) PROHÁSZKA: i.m. 124–125. old. (kiem. tőlem) Az idézet második részét SZERB is közli, vö. SZERB: *Prohászka...*, i.m. 193. old.
- (48) THALY Kálmán: *Balassa Bálint siralomdalai bújdosásában*. Kárpátia kürt, Pest, 1860. 5–17. old. A szerző saját példánya. OSZK 194. 129.
- (49) SZIGETI Csaba: *A himfarkas bőre*. Pécs, 1993. 7–9. old.
- (50) SZTRAVINSZKIJ, Igor: *Inspiráció, komponálás*. In: FÁBIÁN Imre: *A huszadik század zenéje*. Bp, 1966. 291–294. old.
- (51) SZIGETI: i.m. 20. old. SZIGETI a vico-i „költői logikát” megidéző koncepciója, hiába is ódzkodik a szerző a posztmodernről, bizony nem kis mértékben alapoz az „anything goes” teóriájára. Ha a posztmodernben minden elmegy, miért nem lehetnék akár modern, sőt premodern – jelesül például trubadúr? Habermas egyik nagyhatású tanulmányában épp arról ír, hogy a posztmodernnek nevezett korban (HABERMAS szerint se nagyon van ilyen) számos premodern jellegzetesség visszatérni látszik. Vö. HABERMAS, Jürgen: *Egy befejezetlen projektum – a modern kor*. In: *A posztmodern állapot*. Bp, 1993. 151–179. old.
- (52) SZIGETI: i. m. 17. old.
- (53) u.o.
- (54) KOMLÓS: *A magyar...* i.m. 110. old.
- (55) THALY: *Kuruczvilág...* i.m. VIII.
- (56) De SZIGETI terminológiája bevallottan rugalmas: „persze a radikális archaizmus sem lesz (...) szigorúan definiált”, de „be lesz vezetve”, i.m. 9. Ha Babits idejében a vers – válságban ugyan, de – elő hagyomány akkor Thaly esetében még inkább annak kellett lennie. Vö. SZIGETI: i.m. 12. old.
- (57) BORBÉLY: i.m. 11. old. MÁRKI Sándor: *Thaly Kálmán emlékezete*. BpSz, 1918. 174. old. K. 498. old. Sz. 327. old. 324. old.
- (58) THALY: *Kuruczvilág*. i.m. 27–31. old. Közreadja KOMLÓS is. *A magyar...* i.m. 111–113. old. vö. még 109. old.
- (59) SZABÓ G. Zoltán – SZÖRÉNYI László: *Kis magyar retorika*. Bp, 1988. 199. old.
- (60) BORBÉLY: i.m. 13. old.
- (61) A toposz felbukkan szinte majd mindegyik régi szerzőnkél, a teljesség igénye nélkül ANONYMUSTÓL FARKAS Andráson, ZRÍNYIn, PETRŐCZY Kata Szidónián, KÖLCSEYN, VÖRÖSMARTYN át egészen ADYig tart népszerűsége.
- (62) RIEDL: *A kuruc...* i.m. 419. old. Minden „ügyes archaizálása mellett (...) már élt a modern nagy költők vívmányainak kompozíciójában, a népies kifejezések megválogatásában, egyáltalán a költői hatás eszközeinek átgondolt alkalmazásában már nem naiv népies.” Uo. ezt nevezi „Thaly-vétek”-nek SZIGETI, vö. i.m. 122. old.
- (63) SZERB: *A kuruckori...* i.m. 164. old.
- (64) Ld. például a *Naiv eposzunk* vagy *A magyar nemzeti vers-idomról* című cikkeket. ARANY János: *Tanulmányok és kritikák*. Szerk., vál.: S. VARGA Pál. Debrecen, 1998. 75–82. old. 310–345. old.
- (65) „Ha Thaly versei nem is igazi kuruc kori költemények, Thaly megírta azokat a verseket, amelyeket egy egykorú költőnek kellett volna megírnia, ha akadt volna abban az időben egy Thalyhoz hasonló arányú tehetség.” SZERB Antal: *Magyar irodalomtörténet*. i.m. 186. old.
- (66) ERDÉLYI Pál előszavában így ír a kontinuitásról: „Thaly mindjárt az első gyűjtemény tájékoztatójában határozottan megmutatta a követendő irányt (...) Össze kell gyűjteni az élő, hagyományozott emlékeket, és fel kell kutatni a régi kéziratokban megmaradt anyagot (...), hogy a régi magyar költészet folytonosságát bizonyítani és az irodalomnak új ösvényén haladó nemzeti költészetet történetileg is igazolni lehessen.” *Kurucz költészet*. S. a. r. ERDÉLYI Pál, Bp, 1903. 8. old. THALY a parlamentben így érvel a kulturális folytonosságról: „Egész létünk multunkban gyökerezik; midőn összeköttetésünket a multtal megszakítjuk, megszűnünk magya

rok lenni.” THALY Kálmán: *A magyar történelem tanítása iránt a népiskolákban (1879 márc. 20)*. Országgyűlési beszédei, 1878–1881. (A hivatalos gyorsírói jegyzetek után) Bp, 1881. 288. old. Az *Adalékok* előszavában pedig ezt olvashatjuk: „A gyűjtemény jelentőségét (...) főleg abban találok, hogy élő tanúbizonyságot szolgáltat (...) őseink irodalomszeretetről, és magasfokú műveltségéről, – mint a kik az irodalmat (...) még a legharciasabb korszakok idejében (...) folytonosan pusztító háború fegyverszaggatásai, ágyúdörgései közt, felgyújtott házaik világánál, elparlagosodott telkeiken, s a vadonokban és idegen országokban bújdosva is (...) művelték”, i.m. XIV. Mindez nagyon emlékeztet ZRÍNYI *Szigeti Veszedelmére* (IX. 3. 3.): „Engemet pedig, midőn írom ezeket, / Mars haragos dobja s trombita felzörget. / Ihon hoz házamban füstölgő üszöget / Kanizsai török; oltanom kell eztet.”

(67) NÉMETH Lajos: i.m. 15. old. RÉV Ilona: *Építészet és enteriőr a magyar századfordulón*. Gondolat, 1983. 18–20. old. RADNÓTI: i.m. 231. old. 234. old.

(68) BOGOLY: i.m. 611. old. KÖSA László: *A magyar néprajz-tudomány története*. Bp, 1989. 95–96 old. TOLNAI Vilmos: *Kuruczok irodalmunk szövegeiről*. Phil. Közl. 1913. 37. évf. 408–409. old. TURÓCZI-TROSTLER: *A Thaly-pör...* i.m. 106–107. old. HORVÁTH: *A kuruc...* i.m. 224. old. Király: i. m. 137. old. 139–140. old.

(69) ARANY: *Naiv...* i.m. 75. old.

(70) *Régi magyar vitézi énekek és elegyes dalok I–II.* közreadja T. K. Pest, 1864. III.

(71) THALY és MACPHERSON hasonlóságáról: RADNÓTI, i.m. 241. old. 239. old. MAITRE: i.m. 233. old. HORVÁTH: i.m. 225. old. TOLNAI Vilmos: *Thaly kurucz balladáinak keletkezéséhez*. Egy. Phil. Közl. 1921. 45. évf. 236. old. MÁRKI: i. m. 329. old. A hasonítás ellen van: SZERB: i.m. 167. old. TURÓCZI-TROSTLER: i.m. 111. old. „Csak nekünk nincs semmink! Mythológiát csinálni kell, régies eposzt csinálni kell – különben ür és pusztaság.” Idézi ARANYt DÁVIDHÁZI: i.m. 124. old. FRIED István: *Die Rezeption der Königinhofer Handschrift im 19. Jahrhundert in Ungarn*. Studia Slavica XIV. 1968. 141–156. old. *A királynőudvari kézirat. Költemények a csehek őskorából*. Kiad. HANKA Vencel, ford.: RIEDL Szende. Prága, 1856. (72) *Kalevala, a Finnek nemzeti eposza*. Ford.: BARNÁK Ferdinánd, Pest, 1871.

(73) i.m. előszava

(74) HORVÁTH: i.m. 223–224. old.

(75) MAITRE: i.m. 233. old.

(76) TOLNAI Vilmos: *A kuruc balladák hitelességéről. Megjegyzések a Czáfolatra*, EphK 1914. 38. évf. 657. old.

(77) A szakralitás képviselője „természetesen a legmagasabb szinten értetik, a legszentebb erkölcsi kategóriák között képzelhető csak el (vö. igazság-keresés, -kimondás, -képviselő, stb.) s ezért az író munkája elsősorban nem esztétikai, hanem erkölcsi (kulturális hirdetett erkölcsi) princípiumok alapján becsültetik meg.” MARGÓCSY: i.m. 292. old. THALYt KIRÁLY nevezi először hamisítónak, i.m. 139. old. A THALYt elítélő morális aspektus a kultikus funkció már egy újabb változathoz (is) tartozik. A művészet elvilágiasodásával a hitelesség lépett a kultikus érték helyébe, ez a hitelesség a szekuláris mítoszoknak (nemzet, haza, nyelv stb.) való megfelelést jelentette. A modernizáció során azonban a tudomány is egyre erősebben integrálta a vallás funkcióit, így például a századforduló pozitívizmusa számára a kultikus hitelesség megfelelője már a tudományos igazolhatóság lett, THALY pedig ez ellen (is) vétett. Vö. BENJAMIN, Walter: *A műalkotás a technikai sokszorosíthatóság korszakában*. Kommentár és prófécia, Bp, 1969. 310. old. A „középkori közösségforma vallásos ráirányulásával szemben az újkori szellem magatartását egyértelműen a tudomány struktúrája határozza meg (...) A közös alapélmény ettől fogva tehát az igazolhatóság”. PROHÁSZKA: i.m. 32. old. A tudás és az ész mítoszáról ld. ADORNO, Theodor W. – HORKHEIMER, Max: *A felvilágosodás dialektikája*. Bp, 1990.

(78) VARGA: i.m. 29. old.

(79) FOUCAULT: i.m. 31. old. Hiába is mondja RIEDL, hogy „A vers nem váltó, értéke nem az aláírótól függ”, *A kölesdi...* i.m. 128. old. vö. még, uo. 134. old., KOMLÓS pont fordítva idézi, vö. *A magyar...* i.m., 108. old.

(80) RADNÓTI: i.m. 184. old.

(81) RIEDL: *A kuruc...* i.m. 419. old.

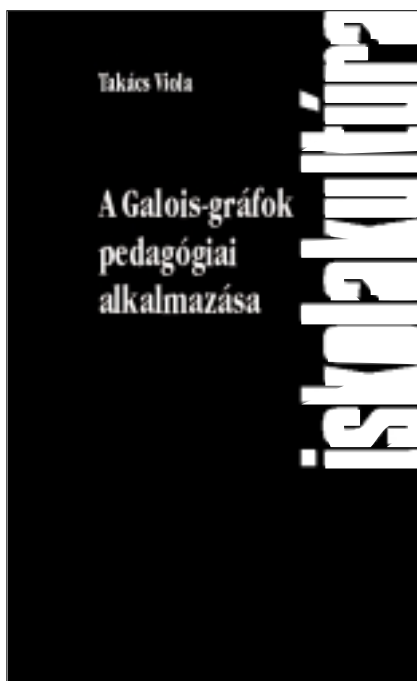
(82) „E balladák pedig csak azért tűntek föl a szemünkben abszolút becsüeknek, mert visszavetítettük őket a múltba”, ha „valóban utánzatok (...) akkor értékük nagyon relatív”. KIRÁLY: i.m. 140. old.

(83) HORVÁTH: i.m. 223. old.

(84) „A kurucköltészet megszűnhet elevenen ható erő lenni (...) a laikus közönség” számára, „az irodalomtörténetből azonban soha többé ki nem törölhető.” HORVÁTH: i.m. 226. old. Thaly „megteremtette a kurucköltészt és megajándékozta az irodalomtörténetet a kuruc költészet fogalmával” – írja ESZE Tamás: vö. uő.: *A kuruc költészet problémái*. It, 1951. „Thaly Kálmán a kuruc bujdosók harcai megindulásának 200. évfordulóján, 1872-ben készített *Adalékok a Thököly és Rákóczi-kor költészetéhez* c. kiadványában a kuruc költészet fogalmával megajándékozott bennünket, s a magyar irodalomtörténetírás atyja, TOLDY Ferenc az ugyanebben az évben harmadik kiadásban napvilágot látott *A magyar nemzeti irodalom történetében* elfogadta és szentesítette ezt az új nemzeti irodalmi kategóriát, azóta nincs régi költészetünknek még egy fejezete, mely annyit foglalkoztatta a közvéleményt, mint a kuruc költészet.” VARGA Imre: *A kuruc küzdelmek...* i.m. 5. old. A diszkurzus-alapítás fogalmáról: FOUCAULT: i.m. 32. old.

(85) ERDÉLYI János: *Irodalmi tanulmányok és pályaképek*. Bp, 1991. 439. old.

- (86) Nevét „törlésjel” alá a *Hún utódok* sajátkezü korrektúrájában helyezi, vö. *Ne bánts d a magyart!* Pest, 1857. THALY saját példánya az OSZK-ban: 97.655.
- (87) ERDÉLYI: i.m. 439. old. 552. old.
- (88) ADY Endre: „Négy fal között” *Kosztolányi Dezső verseskötönyve*. In: *A. E. vál. cikkei és tanulmányai*. Bp, 1954. 196–198. old.
- (89) ADY Endre: *Thaly Kálmán regénye*. In: *AE művei. Publicisztikai írásai III*. Bp, 1977. 406. old. KOMLÓS inkább az anyaságot részesíti előnyben: „Thaly álruhás szülöttei”, „magzatai” és „sikerült gyermeke” stb. vö. *A magyar...* i.m. 108. old.
- (90) BAUDRILLARD, Jean: *A tárgyak rendszere*. Bp, 1987. 91. old.
- (91) FOUCAULT: i.m. 31. old.
- (92) KOVÁCS Sándor Iván: i.m. 155–158. old. „Pár évig még hagyták pihenni sirjában [mármint Thaly-t [Sz. M.], de aztán jöttek az exhumálók és – pesti argón szólva – kifroclizták a (...) halottat a földből (...)”. MAITRE: i.m. 233. old. Nem tudom, Kovács Sándor Iván ismerte-e ezeket a sorokat cikke írásakor? Irodalomtörténet és nekrofilia összefüggéseiről Heine így ironizál: „Az irodalomtörténet egy nagy morgó [tetemnéző], ahol mindenki fölkeresi halottait, akiket szeret vagy akikhez rokon kapcsolat fűzi. Amikor oly sok jelentéktelen holttest között Lessingét és Herderét látom s fennkölt emberi vonásaikat, hevesebben ver a szívem. Hogy is mehetnék tovább anélkül, hogy meg ne csókoljam futólag sápadt ajkaitokat!” HEINE, Heinrich: *A romantikus iskola*. In: *Vallás és filozófia*. Bp, 1967. 25. old.
- (93) Utolsó megjegyzés: vajon nem bravúros költészet-e a tudományban a következő? KSI Thaly-cikkét ezekkel a sorokkal zárja: THALY réztrombitája, és társai nem szólnak „hitelesebben, mint a szakma szirénája.” (i.m. 160. old.) Ez a mondat a Zrínyi-kutató KSI esetében többszörösen is összetett. Mit is jelent ez a szakmai sziréna? „Hadd tegyek itt egy utólagos megjegyzést Zrínyi költői öntudatáról (...) A sziréna-metaforával Zrínyi (...) nemcsak Tasso és Marino követésére, hanem a maga vergiliusi rangjára is céloz.” (KSI: *A lírikus Zrínyi*. Bp, 1985. 325. old.) Hát mégis együtt árul Kalliópé Klióval?

Az Iskolakultúra könyveiből